

נשאלתי אודות הכלי קריאה שנותנים בו הרבה ספרים כדי ללמוד בדרך, שהרבה פעמים עולים בו שמות קדושים טהורים, האם מותר למוחקם, והאותיות של כלי זה הם מתקיימים זמן הרבה אפילו סוגרים הכח האלקטרי, ושם הכלי הוא 'נוק'. וצריכין בתחילה לבאר כמה ענינים של מחיקת השם, ואחר כך נדון על אותו כלי.

חלק א

איתא ברמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ו' הלכה א) כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא לוקה מן התורה, שהרי הוא אומר בעבודת כוכבים ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלקיכם.

עוד איתא (שם הלכה ח) כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפם או לאבדם ביד והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות, במה דברים אמורים בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה אבל אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה שורפין אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם, אבל עובד כוכבים שכתב את השם גונזין אותו, וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן עובד כוכבים יגנזו עכ"ל. וצריכין לבאר אם יש איסור מחיקת השם בשם שלא נכתב לשם קדושת השם.

א-א) הנה התשב"ץ (ח"א קעז) כתב בהדיא דאין איסור מחיקת השם רק בשם שנתכוון בהדיא לקדשה, אבל שם שלא נתכוון לקדשה אפילו אם יודע שכותבו אין בו איסור מחיקה כלל [וכן כתב בהדיא ח"א קכז עיי"ש], וכיון שכתב הבית יוסף לאחר שהביא דברי התשב"ץ וז"ל, 'וכן כתב' הסמ"ק השם שנכתב שלא מדעת מותר למוחקו עכ"ל, כיון שכתב¹ 'וכן כתב הסמ"ק' ולא כתב 'ובסמ"ק כתב', משמע דסבירא ליה להבית יוסף דגם כוונת הסמ"ק במה שכתב 'שלא מדעת' פירושו הוא שלא היה דעתו לשם קדושת השם², וכיון שלא הביא שום חולק משמע דסבירא ליה כן להלכה. וכן הוא משמעות הש"ך (יו"ד רעו, יב) על כל פנים מדאורייתא (ולקמן א-ו נבאר שאפילו מדרבנן אין איסור למחוק), וכן כתב בשו"ת שב יעקב (או"ח נד), וכן בשו"ת עין יצחק (או"ח ה), וכן בשו"ת יעב"ץ (ח"ב קמ), וכן סבירא ליה להמהרש"ל (הגהותיו על הסמ"ג לאוין ג), וכן סבירא ליה להנודע ביהודה (תנינא יו"ד קפ) בהדיא דאין כאן איסור עכ"פ מדאורייתא, ואפשר אפילו מדרבנן, ומה שהביא שם דברי הש"ך לגבי מטבעות היינו מתורת ק"ו, דאפילו בספר תורה בנכתב השם שלא לשם קדושה אין טעון גניזה כל שכן דמותר להשהות המטבעות עיי"ש בדבריו³.

¹ זהו לשון הבית יוסף ולא לשון התשב"ץ, דאע"ג דהתשב"ץ (ח"א קכז) מביא הסמ"ק קורא אותו ספר עמודי הגולה ולא סמ"ק, וגם התשב"ץ לא הביא לשון הסמ"ק, והבית יוסף מביא לשון הסמ"ק, אלמא דמה שכתוב וכן כתוב הסמ"ק הוא דברי הבית יוסף, והבית יוסף קאי על תשובה קעז של התשב"ץ ששם לא הזכיר דברי הסמ"ק ולכן כתב הבית יוסף בעצמו וכן כתב הסמ"ק וכו'.

² וסבירא ליה דכיון דמוכח דשם שאין בו קדושה מותר למוחקו ולא אמרינן דקריאתו הו"ה גורם לאיסור מחיקה, ממילא אמרינן דאיסור מחיקה תלוי בקדושת השם, עיי"ן מה שכתבתי להלן אות ג' בשו"ת הסמ"ג.

³ ומה שכתב הנודע ביהודה שם סימן קפא אודות לדבק זהב על שם החצוב באבן, אף שהוא כתב למעלה מזה דמסתמא העכו"ם אינו יודע מה שכותב, ואם כן הוא שלא לשמה ולית בה איסור מחיקה ומה מספקא ליה, היינו משום דכתב דנכרים אינם יודעים על פי רוב שהוא שם ה', ומשום טעם זה אין אוסרים מה שכבר חצב בדיעבד, אבל אם לכתחילה יכולים למחוק אפשר דלא, דהלא כמה נכרים יודעים שם ה', ואם כן אפשר שחשבו שהם חוצבים לקדושה (וכמו שכתב בתשובה קפ, ובאמת בתשובה קפא מדמה החציבה למה שכתב הנמוקי יוסף בשם שנכתב לשמה, משמע קצת דגם כאן יש חשש דנכתב לשמה עיי"ש), ומשום הכי פלפל אודות המחיקה, ועוד דהלא קודם שחוצב העכו"ם ישראל כתב על האבנים בדיו, והישראל אפשר דכוון לקדושה, ואם כן יש בו איסור מחיקה דאורייתא (שואל ומשיב מהדורה א' חלק ג' סימן קמא) או איסור דרבנן (אפילו להמעיל צדקה כג דכתב דדיו על גבי אבנים אינו כתב

והנה הבית יוסף, מדלא הביא שהרמב"ם חולק על התשב"ץ, משמע דסבירא ליה דהרמב"ם גם כן סבירא ליה דשם שלא נתכוון לקדשה מותר למוחקו, והא דכתב הרמב"ם דעובד כוכבים שכתב את השם גונזין אותו, הוא משום דגם עכו"ם יכול לכוון לשם קדושת השם, וכוונתו ואמירתו בעיני קדושה מועלת, כמו שנודרין נדרים ונדבות. ומכל מקום יש לומר דאפשר דלא חל קדושת השם עליו מן התורה, ומותר מן התורה למוחקו, אלא דכיון דכוונתו לשם ה' על כל פנים מדרבנן אסור למוחקו וטעון גניזה, וכן משמע קצת מדלא כתב דאם שמענו להעכו"ם דקדש השם בפיו דאסור למוחקו מן התורה, וגם משמע כן מהא דאמר דדוקא כתבי הקודש שכתבם ישראל בקדושה מכין אותו מכות מרדות, ולא אמר כתבי הקודש שכתבם עכו"ם לפנינו לשם כתבי הקודש דגם כן מכין אותו מכות מרדות, משמע דאפילו עשה כן אין הקדושה חלה עליהם, וליכא איסור גמור מדרבנן, אלא החמירו חומרא בעלמא לטעון גניזה כיון שאפשר שכתבו לשמה.

וכן נראה דהרמב"ם סובר דשם שלא כתבו לשם קדושת השם לא נתקדש, מהא דכתב הרמב"ם (הלכות תפילין א, יח) ספר תורה שאמר הסופר אחר שיצאו מתחת ידו לא כתבתי האזכרות שבהן לשמן אינו נאמן לפוסלן עיי"ש, הנה הכא מיירי בסופר שהוא מאמין בה' ומיירי שידע שהוא כותב שם ה', והא דאמר שכל השמות פסולין בודאי לא מיירי שנזדמן שהיה סבור 'בכל שם ושם' שהוא יהודה והשמיט הדל"ת, אלא על כרחך שאמר שכתב כל הספר לשם קדושת ספר תורה אלא דבהשמות, אף שידע שהוא שם, לא התכוון לשם קדושת השם, אלא כוון לשם קדושת ספר תורה כמו שאר התורה, והרמב"ם קורא לזה 'שלא לשמן'. [גם לא מסתבר שמיירי שידע שצריך לכתוב לשם קדושת השם, ומכל מקום כיוון בהדיא שלא לשם קדושת השם].

והנה בהלכות יסודי התורה (פרק ו, ח) כתב דספר תורה שכתבו אפיקורס שורפין האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם 'ולא כתבו לשמו', היינו שההיתר לשרוף הוא מפני שלא כתבו לשמו, אלא דאחר כך כתב דמפני מה לא נקרא כתיבתו לשמו מפני שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, והיינו אף שידע שכותב שם ה' או אפשר אפילו שמענו שאמר שהוא כותב לשם קדושת השם, כיון שאנו יודעים שאינו מאמין זה פטומי מילי בעלמא.

ולשון זה של הרמב"ם ניחא אם אמרין דכל שלא לשמו אין בו משום מחיקת השם, אבל אם אמרין דמאמין הכותב שלא לשמו יש בו משום מחיקה, אלא דאפיקורס גרע והוא במדרגת נתכוון לכתוב יהודה וכתב השם, אם כן היה לו להרמב"ם להשמיט תיבות 'ולא כתבו לשמו' ורק לכתוב 'שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם אלא שהוא מעלה בדעתו כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם.

אלא ודאי מה שמוסיף הרמב"ם 'ולא כתבו לשמו' משום דזהו ההיתר מחיקה, כל שלא כתבו לשמו, וכולל בו נמי סופר מאמין שלא כתב האזכרות לשם קדושת השם. [ואם היינו אומרים דבהלכות תפילין מיירי שאמר בפירוש שלא לקדושת השם, ורק זה נקרא בשם 'שלא לשמו', ועל זה כתב הרמב"ם ביסודי התורה דאפיקורס הוא ככותב בפירוש שלא לשמו, כיון שאינו מאמין בקדושת השם, אם כן יהיה על כל פנים מוכח דכל שם שנכתב בפירוש שלא לשם קדושת השם, מותר למוחקו, וכמו שכתב המשיב דבר עיין לקמן].

המתקיים), ועוד כתב שם שדרך קודם שמדביק הזהב לצבוע מקודם בצבע שמן הנקרא פירניז, ואם ישראל עושה זה אפשר שיכוון לקדושה ויהיה בו איסור מחיקה על כן פלפל, ולדינא הוא מתיר עיי"ש טעמו.

א-ב) והנה זה לשון היראים (סימן שסו עיי"ש, מובא חלק ממנו הגהות מיימוניות יסודי התורה פרק ו אות א) ובמסכת סופרים מפרש איזה קודש ואינו נמחק ואיזה חול ונמחק. אם כתב אותיות של שם ולא נתכוין לקדשן בכתיבתן אין בהם קדושה, כדתינא בפרק הבונה וכו' שהרי שהיה צריך לכתוב את השם וכתב יהודה וטעה ולא הטיל וטעה ולא הטיל בה דל"ת, מעביר עליו הקולמוס ומקדשו דברי רבי יהודה וחכמים אומרים אין זה שם מן המובחר, אלא כוונת קדושה בעינן, וטעמא דמכל דבר התלוי בקדושה בעינן כוונה, כדתינא בנזיר הקדש טעות בית הלל אומרים אינו הקדש עכ"ל.

והנה כמה אחרונים (תועפות ראם בפירושו על היראים, ברכי יוסף יו"ד רעו) פירשו, דברי היראים שכתב 'כתב אותיות של שם ולא נתכוון לקדשם בכתיבתן' היינו כעין שנתכוון לכתוב יהודה וכתב השם, ולכאורה אינו נראה כן בדברי היראים, דאם כן היה לו לכתוב כתב אותיות של שם 'ולא נתכוון לשם' דהלא לדבריהם אם כוון לכתוב שם ה', קדוש מאליו בלי 'כוונתו לקדשו', ומה שאינו קדוש בנתכוון לכתוב יהודה, היינו משום דכוונתו להיפך שלא לשם ה' גורם שלא יהיה חל קדושת השם עליו, ומה שאמר ולא נתכוון 'לקדשן' מורה שהוא המקדש או במחשבה או בדיבור, ולא שעל ידי כתיבת השם יש קדושה מאיליו, אלא ודאי כוונת יראים לומר דכל שם שלא נתכוון לקדשם היינו לכתוב אותם לשם קדושת השם או בדיבור או במחשבה, אין בו קדושה ומותר למוחקו.

והביא היראים ראייה מנתכוון לכתוב יהודה, והיינו דסבירא ליה להיראים דזהו דבר פשוט דאם נכתב השם בלא כוונה אין בו קדושת השם כלל, והשם הוא חולין, ומשום הכי לא הביא ראייה מהא דאיתא (גיטין נד, ב) דסופר שכתב האזכרות בלא כוונה הספר תורה פסול, דזה פשוט על זה לא היה דן כלל, אלא כל ספיקו היה דדילמא איסור מחיקת השם אינו תלוי בקדושה כלל, אלא כל שם שבשעה שקוראים הספר שנכתב בו מכירים בו שהוא שם ה', כגון שכתוב ויאמר הוי"ה אל משה, אף שהסופר היה רוצה לכתוב יהודה וטעה ודילג הדל"ת, אם מוחקין אותו הוי בזיון שם ה' ונכנס בלאו דלא תעשון כן לה', אף דהשם הוא חול גמור, ועל זה הביא ראייה מנתכוון לכתוב יהודה שמוכח משם שמותר למוחקו אף שהקורא קורא ויאמר הוי"ה אל משה, והראיה הוא אי ממה דמותר לעבור עליו בקולמוס לקדשו או ממה דאיתא על ברייתא זה בהדיא במסכת סופרים דמותר למוחקו, ואם כן מוכח דבשם שהוא חול אין בו איסור מחיקה, וממילא מוכח דלגבי איסור מחיקה אינו אסור אלא שם שכוון בו לשם קדושת השם, דרך שם שכוון בו לקדושת השם נעשה קודש.

אחר כך אמר היראים 'וטעמא דמכל דבר התלוי בקדושה בעינן כוונה כדתינא בנזיר הקדש טעות בית הלל אומרים אינו הקדש, והראיה אינו מן המשנה, כדאיתא בהדיא בגמרא דשם היתה הכוונה להקדש ורק הדיבור היה בטעות, אלא הציור של הקדש בטעות הוא הא דאיתא (נזיר לא, א) היו מהלכין בדרך ואחר בא כנגדן ואמר הריני נזיר שזה פלוני עיי"ש, שלבית שמאי הוא נזיר אע"פ שהוא טועה, שכיון שאמר הריני נזיר אף שידענין שלא כוון להיות בקדושת נזיר (אין זה כוונה שלא להיות נזיר רק שחסר לו כוונה אמיתית להיות נזיר דסבר שבאמת אינו פלוני) הרי הוא נזיר, ולבית הלל לא הויא נזיר משום דקבלת נזירות שהוא ענין דקדושה צריכה כוונה ואין שם כוונה אמיתית. מהא חזינן דלקדושה בעינן דוקא כוונה, כל זה נראה שהוא משמעות דברי היראים.

והנה ההגהות מיימוניות (יסודי התורה פ"ו אות א) הביא דברי היראים דשם שלא נתכוון לקדש בכתיבתן אין בהם קדושה, משמע דסבירא ליה כוותיה.

א-ג) הנה הסמ"ג (לאוין סימן ג) כתב וז"ל, אם כתב שם על יריעה [אחת] בס"ת או תפילין, ואפילו בטעות, כל היריעה קדושה, ובלבד שנתכוון לכתוב שם, דכוונה בעינן כדמוכח בפרק הבונה (שבת קד, ב) ובמסכת סופרים (פ"ה הל' ג) דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת שאומרים חכמים שאינו מקודש אף בהעברת קולמוס עכ"ל, והמהרש"ל בהגהותיו הבין דמה שכתב הסמ"ג ובלבד שנתכוון לכתוב שם, פירושו הוא דבעינן כוונה לשם שם ה', היינו כוונה לשם קדושת השם, אבל סתמא אינו מקודש כלל, ולפיכך הקשה מהו הראיה מפרק הבונה הלא שם נתכוון לכתוב יהודה אבל סתם חמור יותר.

[והמהרש"ל תירץ שם וז"ל (אין לי המהרש"ל אלא מובא בתועפות ראם) ויש לומר מדאמרו שאף בהעברת קולמוס אינו מקודש אם כן ממילא שמעינן דסתם נמי לא עדיף יותר, דאם לא כן למה לא יהא מהני הכא לכתוב יהודה אף בהעברת קולמוס עכ"ל. ונראה כוונתו דסבירא ליה, דזה היה דבר פשוט להסמ"ג דהיכא דליכא קדושת השם גמור שראוי לספר תורה אין בו איסור מחיקה, אלא דרוצה להביא ראיה דלא אמרינן סתמא לשמה, וסבירא ליה דאם אמרינן סתמא לשמה, אם כן במה דמוכח מן התיבות שקודם השם, שתיבה זו נקראת הוי"ה, היו צריכין לומר סתמא לשמה וכשר לספר תורה, ואף שהוא התכוון בפירוש שלא לשם אלא לכתוב יהודה, בטלה דעתו דהכל רואים שאין זה אמת, ועל זה הביא הגמרא שאמר שחכמים אומרים שאינו מקודש אף בהעברת קולמוס, אלמא שאינו כשר לספר תורה, דאם היה כשר לספר תורה היה מועיל העברת קולמוס לתוספת קדושה מה שאומרים או חושבים בהדיא לשמה כמו שכתבתי לקמן (אות ד) בשם הרדב"ז עי"ש].

ונראה דכן משמעות פשטות הלשון ובלבד 'שנתכוון' לכתוב שם, דאם די במה שיודע שכותב השם ואין צריכין שום כוונה בפועל דרוצה עכשיו לכתוב שם, היה צריך לומר ובלבד 'שיודע' שהוא כותב שם, אבל ובלבד 'שנתכוון' מורה שיש לו מחשבה ממש לשם ה', לא רק שאין לו כוונה בהיפך. וכעין דמיון לזה, הלא אם אדם מניח תפילין בודאי יודע שהוא עושה המעשה של הנחת תפילין, מכל מקום אם אמרינן דמצות צריכות כוונה אין די במעשה כזה לומר שהוא מכוון למצוה, אלא צריכין מחשבה ממשות שהוא רוצה עכשיו לעשות מצות הנחת תפילין, כמו כן במה שהוא יודע שהוא כותב שם ה', לא מקרי 'כוונה' לכתוב שם, אלא יש לו רק ידיעה שהוא כותב שם. ורק למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה די בזה שיודע שהוא עושה מעשה של הנחת תפילין.

ואין להקשות על זה מה דאמרינן (ברכות יג, א) היה קורא בתורה וכו' אם כוון לבו יצא, ואמרינן בגמרא (שם) שמע מיניה מצוות צריכות כוונה, ודחה הגמרא מאי אם כוון לבו לקרות עי"ש, אלמא דמה שמכוון לבו רק לעשיית מעשה נקרא גם כן כוונה. זה אינו, דהגמרא אמר שם דמיירי בקורא להגיה (עי"ש ברש"י ובתוספת פירוש) דאין זה נקרא קריאה ולפיכך צריך לעשות מחשבה בפועל לכוונת קריאה, ובאמת אדרבה מן הגמרא מוכח דכוונה הוא דבר בפועל, דהלא הגמרא הקשה לקרות והא קא קרי, אלמא דמה שבדעתו לעשות המעשה בלבד לא נקרא כוונה.

ומה דמשמע דדי 'בכוונה' היינו במחשבה לבד, אף שפסק הסמ"ג (עשה כב, וכה) דתפילין ותורה לא די במחשבה לקדושה לבד אלא צריך גם דיבור, עי"ש (עשה כה) היינו משום דמספקא ליה אם די במחשבה או צריכין דיבור, ואזלינן שם לחומרא, אם כן גם כאן אזלינן לחומרא דאפילו רק היה לו מחשבה לשם ה' אסור למוחקו.

א-ד) ובשו"ת רדב"ז (ח"א סימן עז) וז"ל, שאלת ממני אודיעך על סופר שהיה צריך לכתוב יהודה וטעה וכתב שם ההויה אם מותר למוחקו כדי לכתוב יהודה או לא.

תשובה אין האותיות לבד גורמות הקדושה אלא בהצטרפות כוונת כתיבת השם, וזה כיון שלא נתכוין לכתוב שם מותר למוחקו. והכי תניא בפרק הבונה, הרי שהיה צריך לכתוב את השם, ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת, מעביר עליו הקולמוס ומקדשו, וחכמים אומרים אין השם מן המובחר. הא קמן דאפילו מי שהיה צריך לכתוב השם וכתבו, אלא מפני שלא נתכוון לשם אמרו חכמים דאין השם מן המובחר, וכ"ש בני"ד. אלמא ס"ל לרבנן דלא נתקדש השם בכתיבה לבדה אלא עם הכוונה, וכיון שלא נתקדש מותר למוחקו כדי לכתוב אותו כתיקנו. ואפילו תימא דאינו מן המובחר אמרו אבל לא שיהיה מותר למחקו, מ"מ בני"ד שהיה צריך לכתוב יהודה וטעה וכתב השם לכוונת יהודה, הכל מודים דמותר למחקו.

ומ"מ מודה אני שאם כתב השם סתם בלא כוונה שאסור למחקו, מפני שכתבת האותיות מוליך אותם לקדושתן, דומיא דשוחט הזבחים סתם דאמרינן סכין מוליך אותה למה שהם. הילכך בני"ד אם בשעה שכתב שם ההויה נתכוין למה שהיה צריך לכתוב דהיינו יהודה, הדבר ברור שלא נתקדש. ואם נתכוון לקדושת השם אעפ"י שלא היה צריך לו, פשיטא דנתקדש.

אבל אם כתב השם סתם בלא כוונה, כנ"ד וכיוצא בו שהיה צריך לכתוב יהודה, סתמו כפירוש ולא נתקדש. אבל אם היה צריך לכתוב שם וכתבו סתם בלא כוונה נתקדש ממילא, ומעביר עליו הקולמוס, ואפילו לדברי חכמים, והיינו דלא פליגי אלא בזמן שנתכוון לכתוב יהודה, דאי לא תימא הכי ליפליגו בכותב השם בלא כוונה ולאשמעינן דאפילו בכי האי לא הוי מן המובחר, ואף על גב דאיכא לתרוצי דניחא ליה לאשמעינן דאפילו בהא מקל רבי יהודה וכחא דהיתירא עדיפא ליה, מכל מקום פשטא דמלתא משמע דאם היה צריך לכתוב השם וכתב אותו סתם נתקדש עכ"ל.

הנה הרדב"ז סבירא ליה דאף אם יודע שכותב אותיות השם, אם לא היה כוונה לשמה אין בו איסור מחיקה, וכמו שכתב ד"אם כתב השם סתם בלא כוונה, כנ"ד וכיוצא בו שהיה צריך לכתוב יהודה, סתמו כפירוש ולא נתקדש, ורק אם היה מקום שהיו צריכין לכתוב השם, אז אמרינן סתמא לשמה קאי 'ונתקדש ממילא', ומה דאמר ומעביר עליו קולמוס היינו לקדושה יתירה, דיש קדושה יתירה כשאמר בפה או חושב במחשבה בהדיא, וכמו דאמרינן (ערכין כט, א) לרבנן בבכור דמצוה להקדישו בפה, וכן כאן כיון דהאותיות האלה חשובים כתיבה כשירה מחמת סתמא לשמה, ואין העברה בקולמוס ליתן עליו שם כתיבה חדשה, אלא רק הוספת קדושה, מעשה ההעברת קולמוס מוסיף עליו אותה קדושה יתירה אף על פי שאין המעשה מעשה כתיבה דהוי כתב על גבי כתב.

וסבירא ליה להרדב"ז דכל מקום דלא נתקדש השם מותר למוחקו, ומה שכתב 'ואפילו תימא דאינו מן המובחר אמרו אבל לא שיהיה מותר למחקו' מכל מקום בנידן דידן וכו', משמעות דבריו שכתב זה ליתר שאת, דאפילו אם השואל יחלוק עליו בסברתו שכתב דכל מקום שלא נתקדש השם מותר למוחקו, מכל מקום כאן 'הכל מודים דמותר למוחקו' אפילו אתה צריך להודות, אבל אליבא דאמת סבירא ליה כמו שהוא עצמו כתב דאם לא נתקדש מותר למוחקו.

א-ה) אבל הרבה אחרונים כתבו דהא דכתב היראים וגם הסמ"ג והסמ"ק דמותר למוחקו היינו דוקא כעין נתכוין לכתוב יהודה, דלא התכוון בכתיבתו לשם ה' כלל, ולפי דבריהם מה שכתב הרמב"ם אצל אפיקורוס שזה השם הוא כשאר דברים, היינו שאינו מכיר שהוא שם של הקב"ה (היינו

איסור מחיקת השם ישראל דוד טאב

שהוא בורא העולם) אלא הוא שם או תיבה בעלמא כשאר שמות ותיבות, אבל מי שמאמין בה' אם ידע שכותב שם ה' אף שלא כיוון לקדשו ופסול לספר תורה, מכל מקום הויה קדוש לענין דנקרא שם ה' ואסור למוחקו מן התורה.

חילוק זה כתבו התועפות ראם (הוא אחד ממפרשי היראים) וכן כתב החזון איש (יו"ד קסד, ג), וכן כתב החוות יאיר (סימן טז), וכן כתב הרמ"ע מפאנו (סימן לו), וכן כתב המחנה אפרים (הלכות ספר תורה), וכן כתב הברכי יוסף (יו"ד רעו), וכן כתב הכתב סופר (יו"ד קמ).

[והמלבי"ם (נשא ה', כג) כתוב דתלוי במחלוקת ר' ישמעאל ורבי עקיבא בספר תורה שכתבו אפיקורס, דלרבי ישמעאל דקודר את האזכרות היינו משום דס"ל אף שם שלא נכתב בקדושה אסור למוחקו, ורבי עקיבא סבירא ליה דדוקא שם שנתקדשה אסור במחיקה ומשום הכי מותר לשורפה עם האזכרות עיי"ש, ולפי דבריו כיון שהלכה כרבי עקיבא מחבירו, שם שלא נכתב לקדושה מותר למוחקו]. ומכל מקום כיון דבעינן כוונה על כל פנים לכתוב שם ה', ובלא זה לא חל קדושת השם על אותיות השם, מסתבר דאם כתב אותיות שם של הקב"ה, וכוונתו שישתמש בו פעמים לחול ופעמים לקדושה, כגון האותיות א' ד' נ' י' יחד, והוא רוצה לדבקו פעמים בפסוק דיהיה משמעותו חול ופעמים בפסוק שמשמעותו קודש, דיש כאן עירוב מחשבת חול בכתיבתו, מסתבר כיון דמחשבתו גם לחול לא חל בו קדושת השם כלל. וכעין שכתב החוות יאיר (סימן טז) וז"ל, במטבעות שטובעין במדינות שווידין היה צריך עיון, ומכל מקום נראה דמותרים הם כי נטבעו להוציאם, והוה ליה ככתיבת השם בפירוש לשם חול עכ"ל, ואם כן כל שכן כאן דאותיות השם גופא משתמשים לשם חול.

וגם מסתבר דכיון דבעינן מחשבתו כדי להיות חל הקדושה של איסור מחיקת השם, אם כן אם היה מחשבתו בפירוש שאינו רוצה שיהיה חל על אותיות השם אותה קדושה של איסור מחיקה, אין בו איסור מחיקה, וכמו כל דבר שחל הקדושה עליו מן הסתם דמהני תנאי שלא יחול, ומצאתי שכן כתוב בפתחי תשובה (יו"ד רעו) בשם משנת חכמים דאף דס"ל דאיסור מחיקה היא אפילו אם רק יודע שכותב שם, מכל מקום אם כותב בפירוש שלא לשמה אינו קדוש ומותר למחוק לצורך עיי"ש.

וכן כתוב בשו"ת משיב דבר (יו"ד פ), דאחר שכתב דאין זה ברור אם קדושת פה מעכב בספר תורה, כתב הא מיהת פשוט דמכל מקום אפילו לא קידש בפה חל על האזכרה קדושה שיהא המוחק לוקה משום לא תעשה, ואח"כ כתב (לגבי היתר הקארעקטין) אם כיון בפירוש שלא לקדש ודאי אין בהם קדושת אזכרה, ועוד הוסיף שם דכיון דיותר טוב שלא לקדש השם (בהקארעקטין) אף בסתמא אמרינן דאינו לשמה אלא שלא לשמה, והביא ראיות לדבריו עיי"ש.

וכן כתב החוות יאיר (סימן טז), והוא ג"כ מן הסוברים דאם יודע שכותב שם, נקדש ממילא) וז"ל, ולפי זה במטבעות שנטבעין בשם של ד' אותיות היה צריך עיון, ומכל מקום נראה לי דמותרים הם כי נטבעו להוציאם והוה ליה ככתיבת השם בפירוש לשם חול עכ"ל.

א-ו) והנה הש"ך (יו"ד רעו, יב) כתב וז"ל, אסור למחוק כו' - בתשובה הארכתי בדינים אלו, והעלתי דשם של חול אלא שהוא נכתב כשמות הקדושים כגון והייתם כאלהים וכה"ג מותר למחוק, וכן שם של קודש שלא נכתב לשם קדושה מותר למחוק לצורך תיקון דוקא, אבל לגזו ולגנוז שרי אפילו שלא לצורך תיקון, אבל בנכתב לשם קדושתו אפי' לגזו ולגנוז לצורך תיקון אסור עכ"ל. הנה מדחילק בין נכתב לשם קדושה או לא, על כרחך צריכין לומר דכשנכתב שלא לשם קדושה אין בו איסור מחיקה מן התורה, דאם היה בו איסור מחיקה דאורייתא כמו נכתב לשם קדושה, אין טעם לחלק ולהקל בשם

שנכתב שלא לקדושה אפילו לצורך תיקון, אם כן בודאי אין בו איסור דאורייתא אלא איסור מדרבנן (או כמו שנבאר להלן) ולפיכך הקילו לצורך תיקון.

והפרי מגדים (או"ח קנג, משבצות טו) כתב וז"ל, ומה שאמרו בקדושת השם דאסור למחוק, עיין ש"ך יו"ד סימן רע"ו אות י"ב דאף שנכתב שלא לשם קדושה מכל מקום כל שלא לצורך תיקון אסור למחוק, ועיין שו"ת מעיל צדקה סימן כ"ג בשם פנים מאירות לטוח סיד על כתב בית הכנסת, הביאותיו לעיל. ועיין בר"מ פרק (ה') [ו] מיסודי התורה הלכה א' בהגהות מיימוניות [אות א], והלכה וי"ו [ברמב"ם] שם על בשרו, משמע אפילו לא נכתב לשם קדושה אפילו הכי קדושה אית ביה. ועיין לקמן סימן של"ד סעיף כ"א ובט"ז [ס"ק] י"ו משמע הא לא כתבו לשם עכו"ם יש בו קדושה, והלבוש [שם סעיף כא] סיים דוודאי לשום עכו"ם כתבו (עכ"ל הלבוש), הא אותן מטבעות שיש ספק שמא כיוונו להבורא יתברך שמו יש בו קדושה, ואף שלא כתבו ישראל בקדושה, שלא נתכוין לקדשו עכ"ל הפרי מגדים.

הנה משמעות הפרי מגדים דהוא מסכים למה שכתב הש"ך, ואם כן מה שאמר דבשם שכתבו על בשרו אפילו לא נכתב לשם קדושה אפילו הכי קדושה אית ביה, היינו קדושה מדרבנן, דאסור למחוקו מדרבנן. ואין דבריו מובנים במה שאמר דשם שנכתב על בשרו איירי בשם שלא נכתב לקדושה, והיינו משום דסבירא ליה דאין דרך לכתוב שם לקדושה על בשרו, דהא הרמב"ם כתב באותו הלכה וז"ל, כלי שהיה שם כתוב עליו קוצץ את מקום השם וגונזו, ואפילו היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית, והתיך הכלי, הרי זה לוקה, 'וכן' אם היה 'השם כתוב על בשרו' וכו' עכ"ל, משמע דבשרו איירי באותו ענין של כלי שהיה כתוב עליו שם, והנה מדכתב הרמב"ם בכלי שחקוק עליו שם דלוקה על מחיקתו, משמע דיש בו איסור דאורייתא, דאם לא כן אינו לוקה (דאחר כך בהלכה ח כתב הרמב"ם דמאבד כתבי קודש 'מכין אותו מכות מרדות', משמע דמה שכתב כאן מלקות היינו מלקות דאורייתא), וקשה דהלא הפרי מגדים כיון דמסכים להש"ך סבירא ליה דאינו אלא איסור דרבנן, ועל כרחך איירי בכלי מתכות שנתכוון לקדושת השם אף דאין דרך לכתוב שם שם, ואם כן על בשרו גם כן מיירי דנתכוון לקדושת השם, ואזלא ראיית הפרי מגדים.

ומה שכתב הפרי מגדים 'ועיין לקמן סימן של"ד סעיף כ"א ובט"ז [ס"ק] י"ו משמע הא לא כתבו לשם עכו"ם יש בו קדושה', אינו מבין דבריו דז"ל ה"ט"ז, כתב מו"ח ז"ל מכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שיש עליהם שם בן ד' אותיות שטבעו אותו המינים לשם ע"א, שאסורים לתלות על הס"ת ואף אין להחזיק אותם ברשותם, אלא יתיכם מיד עד כאן לשונו (של ה"ח). ואני מוסיף לומר שמה שנוהגים באיזה קהלות כשמברכין חולה וגובין מעות מכל א' ומניחין הכלי עם המעות לתוך ארון הקודש שלא יפה עושים כי יש שם טומאה על המטבעות ואפילו בלא"ה אסור להשים לתוך ארון הקודש דבר של חול ע"כ יש למנוע אותו המנהג כנ"ל עכ"ל ה"ט"ז, ולכאורה ליכא שום רמז דכשנעשה שלא לשם קדושה דיש בו קדושה, ואדרבה קצת משמע דאין בו קדושה, דהלא כתב 'בלאו הכי אסור להשים לתוך ארון הקודש דבר של חול', משמע קצת דר"ל דאפילו לא כתבו מין אלא שאר בני אדם הוא דבר חול ואין בו קדושה.

והנה באמת משמע דהפרי מגדים חזר בו ממה שכתב בסימן קנג דיש בו קדושה, אלא סבירא ליה דאין בו קדושה כלל, דהנה כתב כאן במשבצות וז"ל, אותן מטבעות שאין ידוע אם טבעו לשם עבודה זרה יש לומר שמותר לשהות. 'ומותר להתיכן, דלא נכתב בקדושה' עכ"ל. מבואר דחזר בו מהא

דלעיל. ומהא דכתבו כאן על ה"ט"ז משמע דפירש דברי ה"ט"ז כמו שכתבתי דמה שכתב ה"ט"ז 'ואפילו בלא"ה אסור להשים לתוך ארון הקודש דבר של חול' היינו דהיכא דהטביע אותו שאר בני אדם השם שכתוב עליו הוא חול ומותר להתיכו.

ובאמת ה"ט"ז כתב בהדיא (יו"ד רעו, ב) על מה שכתב הרמ"א כתב שם אלהים אחרים לשם קדושה אינו פסול דהוי כמקדיש בעלי מומין למזבח דאינן קדושים, וז"ל, משמע דאם כתב שם במקום אחר בטעות דהיינו במקום שאין מקום השם שם, וכתבו לשם קדושה הוי קדוש וצריך גניזה דלא גרע משם הנכתב על ידות הכלים, אבל שם שנכתב שלא בכוונה אין בו קדושה כמו שכתוב בהגהות מיימוניות פרק ו' דהלכות יסודי התורה בשם רא"ם עכ"ל, הלא כתב ש"ש שנכתב שלא בכוונה אין בו קדושה, ושלא בכוונה קאי על מה שכתב למעלה מזה דהיינו לשם קדושת השם, דאם כתב בלא כוונה זה, אין בו קדושה, והיינו שאין בו קדושה אפילו לגבי מחיקה, וכמו שמביא על זה דברי הגהות מיימוניות והרא"ם דעוסקים בדין מחיקת השם ולא בקדושת ספר תורה, ואם כן סבירא ליה לה"ט"ז ששם שלא כתבו לשם קדושת השם הוא חולין, וכמו דמשמע ממה שכתב (או"ח שלד, טז).

גם נראה דגם הש"ך סבירא ליה דשם שנכתב שלא לשם קדושה הוא חול אף לגבי מחיקה, דזה ברור דסבירא ליה דלית בו איסור מחיקה דאורייתא, דאם היה לו, אי אפשר להקל בשם שלא נכתב לקדושה משם שנכתב לקדושה כנ"ל, אלא אפילו איסור מדרבנן לית ליה להש"ך.

והא דכתב שאם נכתב שלא לשם קדושה מותר למוחקו רק לשם תיקון, היינו דהוא איירי בכתיבת ספר תורה, דהנה אף דאנן פסקינן דצריך דוקא על כל פנים מחשבה לשם קדושת השם, ובלא זה אין להשם קדושה והספר תורה פסול, אבל על כל פנים יש גם קצת ראשונים דסבירא להו דבספר תורה אמרינן סתמא לשמה קאי ואין צריכין אפילו מחשבה לקדושת השם (עיין שם בדבריהם, ובדברי רדב"ז שהבאתי לעיל א-ד).

ומשום זה כתב הש"ך דשם שנכתב בפירוש לשם קדושת השם אסור למוחקו כלל, דודאי יש לו קדושה, אבל שם שלא נכתב בתורה לשם קדושת השם אף דיש ראשונים דסבירא להו דסתמא לשמה והוי כנכתב לשם קדושת השם, מכל מקום כיון דרוב ראשונים סבירא להו דאין לו קדושה כלל אף לענין מחיקה, ואפילו לאותן ראשונים דיש לו קדושה מכל מקום כיון דיש ראשונים דסבירא להו דשם שנכתב לקדושה מותר למוחקו לשם תיקון, לפיכך יכולין להקל, דמעיקר הדין אין לו קדושה ואפילו יש לו קדושה מכל מקום אין עוברים על לא תעשון כן כיון שהוא לצורך תיקון, אבל שם שהוא בודאי קדוש אין למוחקו כלל, דמחמרינן כאותן ראשונים דאסור למוחקו אפילו לצורך תיקון. אבל שם שלא נכתב לקדושה שאינו בספר תורה, דאי אפשר לומר סתמא לשמה, אפשר דהוי חול גמור ומותר למוחקו.

וכיון דמהש"ך אין שום הכרח דיש איסור אפילו מדרבנן בשם שלא נכתב בקדושה, וגם על כרחך להש"ך הרמב"ם דכתב דבחוק בכלי לוקה מדאורייתא, מיירי בכתוב בשם שנכתב לשם קדושה, וכן נכתב על בשרו איירי בנכתב לשם קדושה, אם כן מסתבר דכל הגמרות דאמרו שטעון גניזה גם כן איירי בלשם קדושה, ואם כן אין שום גמרא דצריכין להחמיר מדרבנן, וכיון דכן מנלן לחדש איסור דרבנן שלא הוזכר בגמרא, וממילא מסתבר דגם הש"ך סבירא ליה דשם שלא נכתב בקדושה שלא בספר תורה, הוא חול גמור ומותר למוחקו.

איסור מחיקת השם
ישראל דוד טאב

היוצא מדברינו דשיטת הפרי מגדים (או"ח שלד, משבצות טז), וגם שיטת הש"ך והט"ז הוא דשם שלא נכתב בקדושה הוא חול גמור, ואף אם תאמר דאין ראייה משיטת הש"ך להקל כל כך, מכל מקום זה ודאי דלשיטת הש"ך אם אסור הוא רק איסור דרבנן.

והנה ראיתי בפרי מגדים (או"ח לב משבצות ב) על מה שכתב בשלחן ערוך (לב, ג) אם זרק עפרות זהב על אות מאזכרה אין לו תקנה, לפי שאסור להעביר הזהב משום דהוי כמוחק את השם (והוא מהנימוקי יוסף), שכתב וז"ל, הנה מה שכתוב כאן כמוחק השם, דמוחק ממש לא הוי דנשאר כתב תחתון, ומשמע מכאן דאפילו זרק זהב שלא בקדושת השם אסור למחוק, דלא כש"ך יו"ד רעו יב יע"ש וצריך עיון עכ"ל.

ופליאה דעת ממני איזה משמעות דאיירי שלא בקדושת השם, דהלא צריך לזרוק את הזהב בשעה שהדיו לח, והוא קודם שכתב השם בדיו אמר או חשב שהוא כותב השם לקדושה, ונכלל בזה כל הכתיבה שהוא כותב בין הדיו ובין הזהב, ובפרט דהט"ז (יו"ד רעו ג) וז"ל, ונראה שנקט אזכרות לפי שהיו בימיהם שרצו לחלוק כבוד לשמות לזרוק עליהם זהב כדאיתא וכו' עכ"ל, אם כן עשו הכל לקדושת השם. ועוד דזה פשוט דכמגרר את הזהב מגרר גם כן מן הדיו, והדיו בודא ניתן עליו לשם קדושה. וכבר כתבתי דמשמע שהפרי מגדים חזר מסברא זו (עיין או"ח שלד משבצות טז).

ב) והנה החזון איש כתב (שם) וז"ל ובמרדכי בהלכות קטנות (פרק התכלת רמז תתקמט) הביא פלוגתא אי (ספר תורה) סתמא לשמה עיי"ש, וכתב על זה החזון איש, אפשר דאיירי בידוע שהוא שם אלא שלא שם אל לבו שיש בו קדושה וכו' אבל אם היה מעתיק מן הספר וכותב ולא הרגיש כלל בלבו שהוא שם, לכולי עלמא לא מקרי לשמה, ואפשר דמאן דמכשיר סתמא אפילו כהאי גוונא מכשיר, ומאן דאמר אין סתמו לשמו אפילו ידע שהוא שם פוסל עד שירגיש בלבו בשעת כתיבה שהוא מקודש וכו' ומכל מקום לענין איסור מחיקה נראה דכל שמכוין לכתוב שם ה' יתברך אף שלא שם לבו לקדושתו הוא בכלל איסור מחיקה אף למאן דאמר דאין סתמא לשמה לענין הכשר ספר תורה עכ"ל.

משמעת דבריו שאם לא כוון לכתוב שם ה' יתברך כלל, דהיינו כגון שהיה מעתיק מן הספר וכותב ולא הרגיש כלל בלבו שהוא שם, אין כאן איסור מחיקה כלל, ורק כשהוא כותב ספר תורה אז אמר דלמאן דמכשיר אף כהאי גוונא מקרי סתמא וכשר וכל שכן שאסור למוחקו. ולפי זה אם אחד צילם דף של ספר ובשעה שצילם לא הרגיש כלל שיש שם שם קדוש שהוא מצלם, אין על אותו שם שום קדושה ויכול למוחקו. ונראה דאף אם יודע שיש באותו דף שם ה', מכל מקום אם הוא אין צריך לשם ה', והוא מצלם שם ה' יחד עם שאר תיבות שבדף, דהוא צריך ללמוד שאר דברים דכתוב שם, אין זה נקרא דמכוון לכתוב שם ה' יתברך, וממילא אין לו קדושת השם ומותר למוחקו.

ג) והנה החזון איש (שם) מסופק בשם שנכתב על ידי גרמא אם יש בו איסור מחיקה עיי"ש, והיינו דאפשר דנחשב כמעשה קוף בעלמא, או דילמא כיון דרואים דגם גרמא נחשב קצת מעשה שלו, דהא בניזקין חייבים בדיני שמים, אפשר דמיחשב כתב של בן אדם, וכן מסופק היכא דהכתב נעשה בהצטרפות כח אחר המעורב בו, אם זה נחשב לכתב בן אדם (דהא בניזקין חייבים על ידי כח אחר מעורב בו) או מעשה קוף בעלמא, ובשניהן חשש להחמיר כיון שהוא בענין מחיקת השם שהוא לאו גמור עיי"ש. ולפי דבריו משמע דסבירא ליה דשם שנעשה על ידי חק תוכות, בודאי כיון שנחשב כנעשה

מאיליו לגמרי, והוי רק כהגויל של התוכות שחקק, נחשב זה למעשה קוף בעלמא ואין שם איסור מחיקה כלל.

אבל ראיתי בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן לו) דכתב דשם שנכתב על ידי חק תוכות, יש לו כל קדושת השם לגבי דין מחיקה וחייבין עליו, וז"ל שם בענין רגל ה"א שנדבק בגו, כי אעפ"י וכו' ולבסוף (היינו כשגרר מקום הדבק) גם כן לא נתקדש משום דהויא חקיקה (היינו חק תוכות) כאמור, מכל מקום קדושת השם לחול עליו האזהרה למוחק אותו לא זזה ממקומה, דהא תניא היה כתוב על ידות הכלים יגוד, ולא שני לן התם בין חק תוכות לחק ירכות כמו בגט וכו', אלמא כל שצורת אותיות השם מוכחת עליו ונעשית בכוונה שהוא שם אסור לקלקלו וכו' עיי"ש.

הנה מה שהביא ראיה ממה שלא חילק הגמרא בידות הכלים כמו לגבי גט, לכאורה אינו ראיה, דהתם בגיטין כל חידוש הברייתא היה וכתב ולא וחקק, לומר שחקיקה אינו כתב, והיה צריך לחלק דלא כל חקיקה אינו כתב כדי שלא יקשה מעבד שיוצא בכתב שעל גבי טבלא, אבל הברייתא (ערכין ו, א) כל החידוש במה דאמר שהשם כתוב עליה, הוא לומר דאע"ג דהשם כתוב עליה יגוד וישתמש במותר, וזה באמת חידוש יותר אם השם כתוב כהלכתה ולא בחק תוכות, וגם דכל הסוגיא שם אין הפלפול מה נקרא 'כתב' דזהו סוגיא דגיטין, רק השקלא וטריא הוא מה הדין אם שם חקוק עליה, ומשום הכי לא חילק בין חק תוכות וירכות אף על פי שיש חילוק בדין ביניהם, דחק תוכות אין צריך לגוד כלל, דהלא לא נעשה בה שום מעשה אדם ועומד מאליה.

והנה הכתב סופר (יו"ד קמ) גם כן כתב ד"שם שנכתב בחק תוכות אסור למוחקו מן התורה, ומשמעות דבריו שם דגם הנודע ביהודה (קמא עח) סבירא ליה כן, ולכאורה לא כן הוא, דהלא הנודע ביהודה כתב וז"ל, אמנם דבר אחד צריך אני להזהיר בתיקון הזה מה שאינו מבואר בראשונים, כאשר יגרר הרגל השמאלי יתחיל לגרור ממטה למעלה, שאם יתחיל למעלה לצד דבוקו בגג תיכף כשיפרד הדיבוק כבר הוא ה"א ממש, ואיך יגרור אח"כ וימחוק השם והרי למחר"ס פאדווה לא הוה בריר ליה שיש בזה משום חק תוכות, ומתחילה הכשיר על ידי שיגרור ויפריד מעט מהגג, אלא שאח"כ כתב בשם לבלר אומן שיגרור כל הרגל משום חק תוכות, ולכן צריך להזהר שיגרור ממטה למעלה עד שהקצה של מעלה הדבוק בגג יגרור באחרונה. זה מה שאני אומר בזה להזהר. אחר כתבי זה מצאתי בתשובת מ"ע סימן ל"ו כדברי שיגרור ממטה למעלה עכ"ל.

הרי לא אמר שיגרור מלמטה למעלה רק משום דלמחר"ס פאדווה לא הוה חק תוכות, ומיד שיגרור למעלה הוה ה"א כשר אפילו להכשיר הספר תורה, אבל להסופר דסבירא ליה דהוה חק תוכות באמת יכול לגרור מלמעלה למטה, דכיון דהוה חוק תוכות לא הוכשר הה"א וממילא אף על גב דנראה שם הוי"ה בשלימות אין בו איסור מחיקה. ומה שאמר אחר זה שמצא בתשובות מ"ע כדבריו הוא דוקא על מה שצריך לגרור ממטה למעלה, אבל לא אמר שהסכים לטעמו רק לדינו⁴.

⁴ אלא דלכאורה קשה דהלא כתב הנודע ביהודה (תנינא סימן קפא) אודות אבן שהשם חצוב בו, ואותיותיו בולטות אם מותר לחפות בזהב, והלא כל אותיות בולטות באבן הוא רק על ידי חק תוכות, אלמא דגם בחק תוכות איסור מחיקה, ואפשר לומר דבאמת סבירא ליה דחק תוכות יש בו משום מחיקה, אבל זה דוקא כשכוון לקדושת השם כמו גבי האבן דיש חשש דהעכו"ם כוון לשם, אבל כאן (קמא נח) הסופר רוצה למחוק כל הרגל, אם כן אין כוונתו לקדושה ולפיכך אף שהתחיל למעלה לא נתקדש אותיות של החק תוכות בקדושת איסור מחיקה.

אבל עוד יש לומר דהיה אפשר לו לומר כן אלא דידע המציאות מה שכתב באותו תשובה (תנינא) דיש גם כתיבה ממש, היינו בדיו על האבן קודם חציבה, וגם בשעה שמשמיים הזהב יש צביעה מקודם בצבע פירנייז, ומשום הכי לא נכנס בדיון של חק תוכות.

ד) והנה איתא (גיטין כ, א) עבד שיצא בכתב שעל גבי טבלא ופנקס יצא לחירות, אבל לא בכתב שעל גבי כפה ואנדוכתרי, ולמד מזה הערוך (מובא בבית יוסף אה"ע קכה בסופו) דאם רקס או ארג או עשה במעשה מחט אותיות הגט, לא כתב הוא. וכן כתב רבינו ירוחם בחלק ב' (דנכד רד.) אם רקמו בבגד אינו כתב, וגם העיטור במאמר ז' (ח"א כו.) כתב בשם רבינו חננאל דאם רקס בבגד אינו כתב, וכתב על זה הבית יוסף וז"ל, מיהו רש"י פירש כפה כעין קבוע של צמר, ואנדוכתרי תכשיט, ורוקמין עליו צורות במחט ואם רקמו עליהם אותיות הגט אינו כתב, לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד ושני ראשין תחובין עכ"ל (רש"י). ויש לדון בדבריו שאם הוא קבוע כגון שהוא ארוג או שהו מרוקם כמו שרוקמין הנשים אצלנו שהוא קבוע, כתב מקרי וכשר, וצ"ע עכ"ל הבית יוסף.

והנה הבית יוסף לא הכריע ברש"י דאפשר דכוונת רש"י במה שכתוב שאינו קבוע דמוטל על הבגד ושני ראשין תחובין היינו דאפילו נכנס ויוצא הרבה פעמים וסמוכים זה אצל זה, מכל מקום בכל מה שהוא נכנס ויוצא, אין החלק הנשאר על הבגד דבוק לבגד בכח עצמו כמו דיו שנשרף ונדבק תחתיתו בקלף, אלא הוא למעלה מעצם הבגד ויכולין להכניס מחת תחתיו, ודביקותו בבגד הוא מחמת החלק שנכנס ויוצא לתחתית הבגד, ואין זה נקרא קבוע. ומשום הכי לא הביא הבית יוסף בשלחן ערוך שיטת רש"י זו, אלא כתב שיטת הערוך והרבינו ירוחם ורבינו חננאל (סעיף כג) בשם יש אומרים.

הנה הרמב"ם כתב בתשובה (מובא בית יוסף יו"ד רפג) דאסור לרקס פסוקים בטלית, והפרי חדש (אה"ע קכה, כג) כתב שהר"ן הקשה עליו מסוגיא דגיטין, דכתב שעל גבי הכפה אינו כתב ע"ש, ואם כן גם שיטת הר"ן דרקימה אינה כתב.

והנה הפרי חדש (שם) כתב וז"ל, ויש לתמוה על רבינו ירוחם, שהרי הבית יוסף ביורה דעה סימן רפג כתב בשמו, שהביא תשובת הרמב"ם שאין לכתוב מן התורה פסוקים פסוקים, ואין חילוק בין כתיבה לחריטה בעצים או לזה באו לרקס בבגדים עכ"ל, אלמא דסבירא ליה דריקום חשוב כתב, ולדבריו צריכין לומר דסוגיא דגיטין מיירי כשאנו קבוע על הבגד וכפרש"י וכו' עכ"ל.

ואיני מבין דבריו, דאמת הוא דאם היה הרמב"ם כותב רק טעם זה דאסור לכתוב פסוקים, ורבינו ירוחם מביא דבריו, היה משמע דרבינו ירוחם הסכים לדבריו, והיה סתירה לסוגיא דגיטין, והיו צריכין לחלק דבגיטין מיירי כשאנו קבוע, אבל האמת הוא דהרמב"ם הביא עוד טעם (גם כן מובא ברבינו ירוחם בשמו של הרמב"ם) וכתב הרמב"ם דטעם השני הוא יותר נכון וחזק מן הראשון, והוא שהעושה כן מביא פסוקי תורה לידי זלזול ע"ש בדבריו (מובא בית יוסף יו"ד רפג) ואם כן פשוט דהא דרבינו ירוחם לא חלק עליו היינו משום דהסכים לדבריו כן מחמת טעם השני של הרמב"ם, וכן כל הפוסקים שפסקו כהר"ף דמותר לכתוב פסוקים בזמן הזה, מכל מקום הסכימו שאסור לרקס פסוקים על בגדים מחמת טעם השני של הרמב"ם ע"ש בדבריהם (יו"ד רפג).

וכן מוכח מן הבית יוסף, שלאחר שהביא דברי הערוך דסבירא ליה בהחלט דרקימה ואריגה אינן כתב, כתב 'וכן כתב רבינו ירוחם' אם כן סבירא ליה דרבינו ירוחם מסכים עם הערוך, ואף שהביא (יו"ד רפ"ג) שרבינו ירוחם מביא דברי הרמב"ם דאסור לרקס פסוקים מחמת שני טעמים, מכל מקום לא אמר שדברי רבינו ירוחם סותרים זה את זה.

ועוד נראה, דבאמת הא דלא כותבין פסוקים או מגילה תינוק, הטעם הוא משום כיון דאידיבק אידיבק, ואינו ברור מה הטעם שלא רצה התורה או חז"ל שלא נכתוב מגילה לתינוק אף על פי שכבר נדבק התורה לאחת, ואפשר הטעם הוא כדי שלא יאבד חלק מן התורה, דאם אפשר לכתוב חלק ולא

כולו אפשר שלא יכתבו כל התורה ויתאבד ח"ו, ואפשר דמטעם זה אסרו כל אופני הכתיבה שבני אדם כותבים, ואף שמדינא אין אופן זה כתיבה כלל, או שאין כתיבה כזו מותר בכתיבת ספר תורה.

וזהו שאמר הרמב"ם דחריטה בודאי אסור אף שאין כותבים ספר תורה בכתיבה כזו, דהלא אמרו בסתם אין 'כותבים' מגילה לתינוק, ולא אמרו אין כותבים בדיו על הקלף מגילה לתינוק, משמע דאפילו חריטה אסור, דודאי 'חריטה' הוא בכלל כתיבה כדמוכח בגיטין, וכן הביא ראייה דאסור מפרשת סוטה שכתבה הילני המלכה, וכיון שאסור אפילו על טס של זהב אף דאם היו מתירים טס של זהב היו עדיין צריכין לכתוב ספר תורה של קלף בשלימות, סבירא ליה להרמב"ם דאסור הכל ואפילו דרך רקימה שאינה כתב כלל, דלא רצו שיתחילה לכתוב קצת מן התורה בשום אופן, כדי שלא יכתבו תורה חסירה. ולפי זה אין שום סתירה כלל ברבינו ירוחם, וגם הרמב"ם אפשר דסבירא ליה דרכימה אינה כתב כלל אלא דבדין פסוקים החמירו.

וכן משמע דסבירא ליה להרמב"ם דרכימה אינה כתב, דהלא בהלכות גירושין (פרק ד) הביא רק דשני מיני כתיבה כשרה בגט, אחד הוא כתיבה שעושה רשימה המתקיימת כמו שכתב שם (בהלכה א) וחקיקה וכמו שכתב שם (הלכה ו) משמע שרק באלו דברים כותבים גט, והא דלא הביא הרמב"ם בהדיא דרכימה אסור וכמו שאמרו בגיטין דבכתב על גבי הכיפה אינו גט, היינו דאפשר דפירש כתב שעל גבי כפה ואנדוכתרי היינו על כיפה שבכתלים דפסול משום דחסר קציצה ולא מחמת דין כתב, וכמו שכתב העטור (הנ"ל) דזה היה קבלתו בפירוש כתב שעל גבי כיפה ואנדוכתרי עי"ש.

ועוד ראייה דהרמב"ם סבירא ליה דרכימה אינה כתב, דהלא הרמב"ם (יסודי התורה ו, ו) כתב כלי שהיה שם כתוב עליו קוצץ את מקום השם וגונזו, ואפילו היה השם חקוק בכלי מתכת או זכוכית והתיך הכלי הרי זה לוקה, אלא חותך את מקומו וגונזו עכ"ל, והנה הגמרא (ערכין ו, א) לא דבר אלא קורה שהשם כתוב עליה או ידות הכלים וכרעי המטה, דהם דברים דדרכם לכתוב עליהם בדיו, ומכל מקום הביא הרמב"ם חקיקה בכלי מתכת ובכלי זכוכית, דכיון דחקיקה שם כתיבה הוא רצה להביא דין חקיקה, ודרך חקיקה הוא בכלי מתכת וזכוכית. והשתא אם אמרינן דרכימה הוא גם כן כתיבה, היה לו להרמב"ם גם כן לומר 'ואפילו היה השם מרוקם בבגד ושרף הבגד הרי זה לוקה', אלא ודאי דאין רכימה כתיבה ומשום הכי לא הביאו.

היוצא מכל הנ"ל, דשיטת הערוך ורבינו ירוחם ורבינו חננאל והר"ן והרמב"ם, דכתב של רכימה ואריגה אינו כתב כלל, גם אין הכרח דרש"י פליג עליהם, ואפילו הבית יוסף נשאר בספק בכוונת רש"י ולא החליט, אם כן מסתבר דהלכה הוא דרכימה ואריגה אינן כתב.

והנה בספרי (פיסקא סא) רבי ישמעאל אומר מניין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא תעשה, שנאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' עי"ש, הנה אף שהפסוק אמר לשון אבוד לא אמר רבי ישמעאל אלא לשון מוחק, משמע דאין נקרא שם ה' אלא שם שהוא בכתיבה ולפיכך אמר רבי ישמעאל מוחק, דאין לומר דמוחק לאו דוקא, והראיה שהרי הרמב"ם (הנ"ל) כתב גם כן 'התיך הכלי', והתכה אינה מחיקה. זה אינו, דאם כן קשה למה לא כתב הרמב"ם גם כן דאם שרף בגד ששם ה' נתרקם עליו גם כן לוקה, אלא ודאי סבירא ליה להרמב"ם דקדושת השם לענין איבוד ומחיקה הוא דוקא שם של כתיבה, ורכימה אינה כתיבה ואין בה שום קדושה, ולפיכך לא הזכיר רק שם שהיה כתוב בכתיבה ממש או בחקיקה שנקראת גם כן כתיבה, ושני אלו דוקא יש להם קדושה, ורבי ישמעאל תפס מחיקה שהוא אחד משני אופני איבוד של שם שיש לו קדושה'.

וכן משמע קצת מהרמב"ם הקודם (הלכה ב) שכתב ושבעה שמות הם, השם 'הנכתב' יו"ד וכו' והוא השם המפורש, או 'הנכתב' אדני וכו' עי"ש, ולמה צריך לומר 'הנכתב' די לומר השם יו"ד וכו' וכמו שכתב בשאר שמות, אלא לומר לך דדוקא שם הנכתב ולא שם הנרקם. ועיין בתשובות מהרי"ט (או"ח סימן ג) שכתב בהדיא דדבר דלא מקרי כתב אין בו קדושה כלל.

אבל האורחות חיים (דין אהבת ה' אות ו, מובא בבית יוסף בדק הבית יו"ד רע"ו) כתב וז"ל וכתב ה"ר מרדכי בשם חכמי לוניל ולא שנא אם נכתבין בכתיבה גסה או בכתיבת משק או אפילו בכתיבת גוים או מצויירין במשי על ידי תפירה אסור למחקן עכ"ל, הנה אין להביא ראיה מכאן דמחיקת השם אסור אפילו בדבר שלא נקרא כתב, דאפשר דהאורחות חיים מפרש כתב שעל גבי כפה ואנדוכתרי היינו על כיפה שבכתלים דפסול משום דחסר קציצה ולא מחמת דין כתב, וכמו שכתב העטור (הנ"ל) דזה היה קבלתו בפירוש כתב שעל גבי כיפה ואנדוכתרי עי"ש, וסבירא ליה מן הסברא דתפירת האותיות כיון דקבוע הוא כתב, או דסבירא ליה כמו שפירש הבית יוסף ברש"י דדוקא תפירה בראשי האותיות לא מקרי קבוע אבל תפירה הרגילה דקבוע ביותר מקרי כתב.

[ואפילו אם נאמר דסבירא ליה דלא בעינן כתב לגבי דין מחיקת השם, מכל מקום אפשר דמודה דחק תוכות אין בו משום מחיקת השם, דחק תוכות לא נחשב מעשה אדם, אלא כמעשה קוף בעלמא, כיון דבעצם הכתב לא היתה בו מעשה אדם, וממילא לא חל עליו קדושה כלל וכלל].

ולכאורה משמע דהבית יוסף וגם הרמ"א לא סבירא להו להלכה כהאורחות חיים, דהא לקמן (רפג, ד) כתב המחבר איסור רקימת פסוקים בטלית, וכן לגבי גט (אה"ע קכה, כג) הזכיר איסור רקימה בגט, וכאן (סימן רע"ו, ט) לא כתבו איסור מחיקת הריקום, וכן אחר זה (רעו, יג) דכתב המחבר כלי שהיה כתוב עליו השם קוצץ מקום השם וגונו עי"ש, לא הזכירו לא המחבר ולא הרמ"א שבגד שרקמו עליו את השם צריך לקצוץ מקום השם. [וכן בדין כתב שאר לשונות שכתב האורחות חיים שאסור למוחקו, אין המנהג כמותו, וכמו שכתב בהדיא בשו"ת חוות יאיר (סימן קט) שאין בו שום קדושה ונוהגין לזורקו עי"ש, והא דכתב הרמ"א (רעו, יג) שלא לכתוב שם באגרת היינו באותיות מרובעות כעין כתב אשורית].

ה) הנה בגמרא (גיטין יט, ב) דדרך כתב של מי מילין להיות נבלע בהקלף אלא שיכולין להוציאו על ידי מיא דנרא עי"ש, גם מתבאר שם דאם כתב גט במי מילין והכתב היה נראה בשעה שהבעל נתן לה הגט אף שאחר כך הכתב נבלע בהקלף מגורשת בלי פקפוק.

מזה אנו למידין כמה דברים, חדא דכתב מי מילין אף שנבלע בקלף מכל מקום מקרי כתב המתקיים (ומכל מקום אם לא היה נראה בשעת נתינה אינו גט, דיש שום לימוד שלחלות קנין שטר צריך להיות הכתב בעין, עיין כתונת פסים), ואין אומרים דכל זמן שאינו נראה הוא כמי שאינו ונמצא שהכתב אינו מתקיים, אלא אדרבה אומרים כיון שאינו הולך לאיבוד ויכולין להוציאו על ידי מיא דנרא מקרי שהכתב הראשון מתקיים [ועיין פנים מאירות (ח"א מה) וכן במעיל צדקה (כג; כד) דאם מכסה שם שנחקק באבן בסיד, אף שאינו נראה עכשיו, מכל מקום כיון שיכולין לקפלו באופן שלא יהיה חסר כלום מן הכתיבה, לא היא מחיקה]. גם מזה מוכח דמה שמוציאין אותו על ידי מיא דנרא לא מקרי כתיבה חדשה, דאם היתה כתיבה חדשה ואינו כתב הראשון, אם כן על כרחך כתב הראשון נתבטלה ולא הוא כתב הראשון כתב המתקיים.

והנה הגמרא אמר אי פליט פליט ואי לא פליט לאו כלום הוא, וכן רש"י (בד"ה במיא דנרא) אמר וז"ל, ומעבירים מי הצבע עליו ופולט אותיות שבלע ונראית עכ"ל, כיון דלא אמרו אי נראית נראית ואי לא נראית לאו כלום הוא, וכן רש"י לא אמר ומעבירים מי הצבע עליו ונראית האותיות, משמע מזה דמי המילין אינו על שפת הקלף ורק אינו נראית והמיא דנרא גורמים שיהיו נראים, אלא משמעותו הוא דהמי מילין ירדו למטה ונבלעו בתוך תוך הקלף, והמיא דנרא גורמים לפלוט אותו מאמצעית הקלף עד שהם עוד הפעם בשפת הקלף ועל ידי זה הם נראים. ואף שהמיא דנרא מעלין את כתב המי מילין למעלה למקום אחר ממה שהיא עכשיו, אין זה נקרא כתיבה חדשה אלא היא אותו כתיבה שמכבר כנ"ל.

וכיון דכתב הנבלע לא פקע שם כתב ממנו, נראה דאם היה שם כתוב על קלף, והעביר עליו דבר שעושה להיפך ממיא דנרא, היינו שהעביר עליו דבר המבליעו לתוך הקלף, ויש עוד דבר בעולם כמיא דנרא דיכול להוציא, במה שמבליעו אינו נקרא מחיקת השם אף שעכשיו אין אנו יכולים לקראתו, דהלאו הוא שלא 'לאבד' ואין זה נקרא איבוד כיון שיכול להחזיר אותו הכתב עצמו שהבליע, ובדאי אם היה שם של עבודה זרה חקוק על עמוד (באופן שלא נאסר העמוד), אם יבליעו לתוך העמוד על ידי איזה סם, ויכול להוציא אחר כך, בודאי במה שמבליעו אינו מקיים מצות אבד תאבדו, וממילא כשעושה לשם כך אינו עובר לא תעשון 'כן' לה'.

והנה עיין תשובות רע"א (סימן ע) וגם בגליון מהרש"א (יו"ד רעו ט) דכתבו דמשמע מהלבוש וכן מהא"ר דיש איסור מחיקה אם תלו ד' על שם הוי"ה דעכשיו קוראים אותו יהודה, וכתב רע"א (שם) דמתשובות עבודת הגרשוני (סימן צה) וכן מתשובות הב"ח (סימן קיג) מוכח דאין זה מחיקה (אפילו באופן שיהיה אי אפשר למחוק ההוספה עיי"ש בדבריהם), וכתב רע"א דאף לשיטת הלבוש יש לומר דהוא רק איסור דרבנן עיי"ש. ונראה דודאי אינו איסור דאורייתא, דבשם עבודה זרה אם יעשה כזה, בודאי מסתבר דלא קיים אבד תאבדו, וממילא אם עושה כן בשם ה' אינו עובר לא תעשון 'כן' לה'.

והנה אף לדברי הלבוש, הוא מיירי באופן שיכתוב הדל"ת שלא על מנת למחוק כלל דאז לא יקראו שם הוי"ה לעולם, אז אפשר דהויא איסור מחיקה מדרבנן, אבל בהבלעה לתוך הקלף על מנת להוציא אפשר דלא הויא רק כמו סגירת הספר, דאפילו הוא קושר על הספר קשר של קיימא וצריכין מעשה אומן לפותחו בודאי לא נקרא מחיקה.

ו) ובתשובות חוות יאיר (סימן טז) כתב שנשאל בשם חקוק על טבעת של פרקים והם חיבורי עיגולים קטנים, אם מותר לפרקו, והשיב דמותר דאין זה מחיקה דדבר שנעשה מפרקים בכלים לא מקרי מחובר, כל שכן בכתוב על ראשי דפין דבפתיחת מסגרי הלוחות יתפרדו האותיות ממילא כיון אאופתא ובכל עת ורגע לפירוד קיימא עיי"ש, והיינו שהוא מתיר משום דלא הויא כתיבת אותיות כיון דנעשה מפרקים שיכולים להתפרד ומכל שכן פרקים העומדים לפירוד, וממילא לא הויא סתירתן מחיקה. (ועי' ברכי יוסף יו"ד רע"ו שהסכים להחוות יאיר).

והנה לכאורה יש לומר דאין בו איסור מחיקה כיון דכתבו על מנת למוחקו, דכיון דכתבו על מנת למוחקו הויא כאילו אומר שאין רוצה שיהא השם קדוש, ואין להקשות על זה מפרשת סוטה, דהלא פרשת סוטה נכתבת על מנת למוחקו ומכל מקום אמרו חז"ל דמחיקתה הויא מחיקת השם,

חדא דשם אנו משתדלין בה שתודה, ואז אין מוחקין את המגילה, ואם כן הויא כותב שלא על מנת למחוק, ועוד שם צוה הקב"ה שיכוון בדוקא לקדושת השם, דרצון הקב"ה שדוקא שם הקדוש יבדוק אותה, ולפיכך מכוון דוקא לקדשו ויש בו איסור מחיקה, מה שאין כן בהטבעת או על כל פנים בדבר שעומד לפרקו בכל עת ובכל זמן, אנו אומדין בדעתו שאין רוצה לקדש את השם כדי שיהא מותר לו לפרקו.

ולכאורה יש לומר עוד טעם להיתר, דהלא בעבודה זרה שנעשה פרקים פרקים, ועובדים אותו כשהוא מחובר ושלם ולא כשהוא מפורד, בודאי אם ישראל יפרק את העבודה זרה לחלקיו אינו מקיים בזה אבד תאבדון, דהלא אינו נאבד דעומד לחיבור, ואם כן כשמפרקין שם שנכתב בפרקים, אינו עובר לא תעשון 'כן' לה', כיון שאינו נאבד ויכולין להחזירו.

והנה לעיל (אות ג) כתבנו בשם הר"ע מפאנו והכתב סופר דסבירא להו דכל שצורת אותיות השם מוכחת עליו ונעשית בכוונה שהוא שם אסור לקלקלו, וכתבנו (שם) דהנודע ביהודה והחזון איש חולקים עליהם וסבירא להו דכשעשית האותיות בלא דבר דחשוב מעשה כתיבה לא חל קדושה על האותיות ליאסר במחיקה ע"ש, ולכאורה גם החוות יאיר חולק על הר"ע מפאנו והכתב סופר, דהלא גם בשאלה ידיה יש צורת אותיות השם ונעשית בכוונה שהוא שם, ומכל מקום התיר לקלקלו.

אלא דיש לומר דגם הר"ע מפאנו מודה להחוות יאיר, דאפשר דוקא כשיש צורת אותיות שלימות הויא שם ה', אבל אותיות הנעשה מפרקים לא חשוב צורת אותיות, ואף דנראה כשם ה' לא הויא שם ה', ומותר לקלקלו. ולפי זה אינו מוכח דהחוות יאיר פליג עליהם.

והנה אף אם נימא דחשיבא צורת אותיות, מכל מקום אפשר דהרמ"ע מפאנו יסכים לדינו של החוות יאיר דמותר לפרקו, והוא מטעם השלישי דלא מקרי מאבד את שם ה', כיון דכל חלקיו קיימים, ואינו דומה למחיקה שמאבדין הדיו על ידי המחיקה.

ואף שכתב הרמב"ם (שם הלכה ו) דאם היה שם חקוק בכלי מתכות והתיך הכל הרי זה לוקה ע"ש, ובהתכח הלא כל חלקיו קיימים, שאני התם דהכל מעורב ואין ניכר איזה חלק הוא מן השם, ואפילו יעשו עוד הפעם כלי ממנו עם השם חקוק בו, בודאי הרבה מחלקי השם הוא בשאר חלקי הכלי ולא בשם שחוקק עכשיו, נמצא ששם הראשון נתאבד.

חלק ב

ועכשיו נדון אודות הכלי 'נוק'.

א) הנה כשפותח דף ב'נוק' אפילו דף שיועד בו שיש בו שמותיו של הקב"ה, בודאי אינו מכוון לקדש את השם, ואם כן לפי (עיין לעיל חלק א אות א) התשב"ץ והבית יוסף והשב יעקב והעין יצחק והיעבץ והמהרש"ל והפרי מגדים (או"ח שלד משבצות טז) והט"ז אין בו איסור מחיקה אפילו מדרבנן, וכן משמעות הרמב"ם, וכן משמעות היראים והסמ"ג (כפי שהוכחתי לעיל) והגהות מיימוניות, דכולהו סבירא להו דאין להשם קדושה אם לא קדשה לשם קדושת השם, אין בו איסור מחיקה כלל, ולהש"ך נראה לי גם כן דסבירא ליה דאין בו אפילו איסור דרבנן, ועל כל פנים להש"ך בודאי אין בו איסור דאורייתא) ויכול למוחקו לצורך תיקון, אם כן אפשר דגם לצורך מצוה, והיינו כדי ללמוד בו עוד דף.

וכן לפי שיטת הרדב"ז דסבירא ליה דקדוש בלא כוונה מטעם סתמא לשמה קאי, אפשר דדוקא בספר תורה או על קלף סבירא ליה כן, אבל אם נכתב על שאר דברים לא אמרינן סתמא לשמה קאי, בפרט על הכלי 'נוק' דכל כוונתו הוא להשתמש בו דף אחר דף, בודאי אין סתמא לשמה, דאם היה לשמה לא היה אפשר להשתמש בכלי זה מחמת איסור מחיקה (אם יש בו איסור מחיקה).

ואפילו לפי (עיין לעיל שם) הרבה אחרונים דדי לקדושה דאיסור מחיקה במה שיודע בשעת כתיבה שכותב את השם, מכל מקום כאן ב'נוק' מותר למחוק שם שעלה בו, והיינו על פי מה ששמענו מן החזון איש (מובא לעיל חלק א אות ב) דאם 'היה מעתיק מן הספר וכותב ולא הרגיש כלל בלבו שהוא שם' דאין כאן איסור מחיקה, והנה גם ב'נוק' בשעה שמעלה את הדף אם אינו יודע שיש שם, שם ה', הלא הוא כמי שמעתיק ואינו מרגיש כלל שיש שם, והוא כמו אחד שצילם דף של ספר ובשעה שצילם לא הרגיש כלל שיש שם שם קדוש שהוא מצלם כנ"ל, והוא במדרגת נתכוון לכתוב יהודה ודילג הדל"ת.

ואפילו הוא מעלה דף שיודע שיש בו שם ה', מכל מקום כיון דמעלה הדף בעיקרו בשביל כל דברים אחרים שכתוב בו, והשם באמת אינו רוצה שיהיה שם, דהלא יותר היה רוצה שלא יהיה השם כתוב אלא ברמז, ורק המכניס ציווי אותו דף הכניס בו שיעלה עם אותו שם, ומה שהוא מעלה אותו הוא בעל כרחו שלא ברצונו, אף שיודע שהוא שם מקרי שאינו מכוון לכתיבת שם אלא כותב השם כאחד מתיבות הדף, והוא כעין שאמר הרמב"ם אודות אפיקורס שהוא כותב השם כאחד משאר תיבות, גם אדם זה כשמעלה דף אין כוונתו לכתוב שם אלא רוצה לכתוב כל התיבות שבדף.

וראיתי בשו"ת אגרות משה (יו"ד א, קעב) וז"ל, מסתבר לע"ד שבאלו השמות שיש להם גם קריאה אחרת או אף רק פירוש אחר כמו שם קל שיש לקרותו אל בפתח שאינו שם כלל וכמו שם שדי' שיש לקרותו שדי בקמץ וחיריק או לקרות שדי בסגול תחת השין שאינו שם כלל וכמו שם צבי שיש לקרותו צבאות בחיריק ושווא וכדומה ואף שם אלקים שאף שהוא אותו הקריאה מ"מ הוא גם בפירוש אחר על דיינים ועל מלאכים ועל ע"ז, הו"א הכוונה עיקר בחשיבות השם. ולכן בהדפסה של העתונים שאין שום כוונה עליהם מחמת שהמדפיס ע"י המאשין אינו יודע כלום ממה שכתוב שם אינו שם כלל עכ"ל. אלמא דסבירא ליה מעיקרא דדינא (עיי"ש שהחמיר על עצמו לחומרא בעלמא) עכ"פ בשאר שמות חוץ משם הוי"ה, שאם אינו יודע שמעלה אותם אין בהם קדושה אפילו לענין מחיקה, ורק בשם הוי"ה אוסר, ואם כן אם אין מעלים רק ספרים בעלמא (לא סידור או תנ"ך) דלית בהם שם הוי"ה אין חשש מחיקה.

ועוד אפילו לשיטות דאם יודע שהוא כותב שם אף שלא נתכוון לקדשה חל עליו קדושה לגבי מחיקה, הלא אם מכוון בהדיא שאינו רוצה שיהא חל על השם אותו קדושה דמחיקה אז מותר למוחקו, וכמו שכתבנו לעיל (חלק א אות א) בשם המשנת חכמים, ומשמע שהפתחי תשובה מסכים לזה כיון שלא הביא שום חולק, וגם כתבתי (שם) דדעת המשיב דבר כן, וכן דעת החוות יאיר, וגם להרדב"ז דכל קדושתו מחמת סתמא לשמה כמו בזבחים, אם כן בודאי מהני כוונה בהדיא שלא לשמה. ועוד הוסיף שם המשיב דבר, דכיון דהיכא דיותר טוב שלא לקדש השם אף בסתמא אמרינן דאינו לשמה אלא שלא לשמה, והביא ראיות לדבריו עיי"ש, ואם כן כאן דיותר טוב שלא יהיה שם, דהלא רוצה להשתמש בה'נוק' גם ללמוד שאר דפי הספר, ממילא אמרינן מן הסתם כאילו התנה

בפירוש שאינו כותב לשם שם ה' רק לשם אותיות בעלמא, והוא ככותב שם שלא בכוונת שם ומותר למוחקו.

ב) ויש עוד טעמים שאין כאן מחיקת השם, אלא דצריכין להקדים מציאת הכתיבה של ה'ינוק'. הנה הכן של ה'ינוק' הוא מלא רבבה רבבות 'קאפסולס', וכל 'קאפסול' הוא מלא משקה צלול כמים, שבו הרבה הרבה קרטין שחורים וקרטין לבנים (עפר שחור ולבן), וכל זמן שאותם קרטין הם למטה במשקה אינן נראים לעינים, וכשהאדם לוחץ על ה'ינוק' אז נכנס זרם חשמל בתוך הקרטינים, והקרטינים שיש להם שייכות לאותו 'שדה חשמל' מתעלים לראש ה'קאפסול', והם נראים לעינים או שחור או לבן באותו מקום, ויחד עם הקרטינים שמתעלים בשאר ה'קאפסולס' נראים כמו אותיות, ואותם אותיות על ידי כח האלקטרי שנתן בהם נשארים למעלה אפילו אם מפסיקים החשמל, ורק אם לוחץ על ה'ינוק' להעלות דף אחר אז יורדים אותם קרטינים למטה עד שאין רואים אותם, ונשארים אותם קרטינים שיש להם שייכות לדף השני וגם מתעלים קרטינים אחרים למעלה עד שרואים תמונת דף אחר ותיבות אחרות.

ונראה דאותיות אלו שנראים בה'ינוק' אין עליהם שם כתב, דהלא הוכחנו לעיל (ח"א אות ד') דאותיות מרוקמים אינו כתב, והיינו משום שאינו דומה לכתיבה שהאותיות מדובקים להקלף, וברוקם אין החוטים מדובקים להבגד אלא שעל ידי שהחוטים נכנסים ויוצאים בבגד חלק שנשאר למעלה מאוחז בבגד, ולא הוא כתיבה רק דבר שנדבק להקלף או להעץ שעליו ולא שהוא רק נאחז.

והנה גם אלה אותיות של ה'ינוק' אינם דבוקים להמשקה, אלא שהם נאחזים בכח החשמל בתוך המשקה למעלה במקום שיכול העין לראותם, וכיון שאינם מדובקים לא הוא כתב, אלא שהוא כמו אותיות פורחות באויר. ואפילו לאורחות חיים הנ"ל (שם) דסבירא ליה דרקימה כיון דמחובר להבגד באופן קבוע חשיב כתב, אבל כאן דאין הכתב מחובר כלל להמשקה, מודה האו דהוא אותיות פורחות באויר ואינו כתב. וכיון שכבר הוכחנו (שם) מהרמב"ם דשם שאינו בכתיבה אין בו קדושה לגבי מחיקה, ומהאורחות חיים אין הכרח שהוא חולק על זה, גם אותיות השם של ה'ינוק' אין בו קדושת מחיקה. [גם אינם נדבקים למעלה על הזכוכית העליון, ואדרבה נותנים שם דבר 'קימיי' שלא יתדבק, דאם יתדבק על ידי חום החשמל, לא יהיה באפשר להוריד אותם לעשות דף חדש, ואפילו היו נדבקים למעלה, אם נחשב הזכוכית העליון לקלף הלא האותיות שעל תחתית הזכוכית הם נכתבים בהיפך וממילא אין זה אותיות השם להתקדש].

והנה לעיל (ח"א אות ב') הבאתי שהר"ע מפאנו והכתב סופר סבירא להו, דשם שנכתב על ידי חק תוכות אסור לקלקלו מן התורה, והלא חק תוכות אינו נקרא כתיבה כדאיתא בגיטין (כ, א), אלמא דסבירא להו דלא בעינן כתב. זה אינו קושיא, דהר"ע מפאנו סבירא ליה דהגמרא בגיטין לא אמר שחק תוכות אינו כתב, רק אמר וכתב ולא וחקק, היינו דבעינן בגיטין (וכן בציץ דכתיב ופתחת עליו) שיהא האדם כותב (או חוקק) האותיות, ובחק תוכות הוא כנעשה מאליו, אבל לעולם אותיות כתיבה או חקיקה על ידי חק תוכות חשוב 'כתב', דהם דומים ממש בצורתן לכתב וחקק יריכות, וסבירא ליה דאף בלא מעשה ממש אם האדם רק גורם שיהא כתב מהני מחשבתו ליחשב שם קודש לגבי מחיקה, והחזון איש והנודע ביהודה סבירא ליה דדוקא על ידי מעשה או גרמא של עשיית מעשה אפשר שיועיל

איסור מחיקת השם
ישראל דוד טאב

מחשבת האדם ליחשב שם קודש לגבי מחיקה, אבל חק תוכות דהויא כנעשה מאיליו חשוב כעשאו קוף
דלא מהני מחשבתו של האדם.

ג) ועוד דהלא כבר כתבנו לעיל (חלק א אות ו) בשם החוות יאיר דאותיות השם הנעשים
מפרקים שעומדים להתפרד אין נחשב חיבור וממילא אינו שם קדוש ומותר המחיקה, וכאן בה'נוק'
אותיות השם הם נעשים מקרטין נפרדים שהם ברבבות ה'קאפסולס' שעומדים תמיד להתפרד,
דרוצים תדיר ללמוד דף אחר, ולדבריו אין כאן חיבור וממילא אין כאן מחיקה.

ד) ועוד אפילו היה לו שם ה' לענין מחיקה, אין כאן מחיקת איבוד, דהלא כשמשנה הדף
שלומד, אין הקרטין הולכין לאיבוד, רק הם יורדים למטה בהמשקה עד שאין נראין, וכיון שאינו
מחיקת איבוד אינו בגדר לא תעשון 'כן' לה' כמו שכתבנו למעלה (חלק א אות ו), ואם תקשה הלא
נתאבד כיון שאינו נראה, כבר כתבנו לעיל (חלק א אות ה) דמוכח מגמרא דמי מילין, דכתב שנבלע אינו
נקרא אבוד ע"ש. וכיון שאינו אבוד וגם עומד להעלות עוד הפעם, אין זה נקרא איבוד. ואף לשיטת
הלבוש (מובא לעיל ח"א אות ד) דאם תלה דל"ת על שם הוי"ה ונקראת יהודה, יש בה מחיקה מדרבנן
כמו שכתב רע"א, וכאן גם כן מצטרף חלק מאותיות השם עם עוד קרטין שאינו נקרא עוד בשם ה' (עד
שיעלה עוד הפעם הקרטין שנפלו למטה) מכל מקום אפשר שזה רק היכא דעשה שלא על מנת למחוק
הדל"ת, אבל כאן דעומד עוד הפעם להיות נקרא שם ה', אין כאן איסור אפילו מדרבנן.

ה) ועוד דכיון דהקרטינים היו כבר שם בתוך המשקה קודם שנותן בס' שדה החשמלי אף
שאינם נראים, הלא כבר הוכחנו (חלק א אות ה) שמה שמעלה אותם להיות עומדים למעלה נראים
לעינים, לא נקרא כתיבה חדשה, אם כן לשיטת החזון איש והנודע ביהודה דצריכין כתיבה כדי להיות
חל על השם שעושים קדושת מחיקה, הרי אין כאן כתיבה, אלא דלהרמ"ע מפאנו אפשר דמעשה זו אף
שאינו כתיבה די לקדש השם לענין קדושת מחיקה, וכבר כתבנו שאין ראייה לדבריו, וגם להרמ"ע
מפאנו אינו כתב משום שאר טעמים שכתבנו.

ו) ועוד טעם נראה להתיר, דהלא כיון שכל הקרטינים שעושים אות יו"ד במקום זה, עומדים
לעשות בין יו"ד של שם המפורש במקום הזה ובין יו"ד של תיבה אחרת, למשל אם רוצים לכתוב כאן
יו"ד של יצחק, וכן כל הקרטינים שעומדים במקום שעושים ה"א של שם המפורש עומדים גם כן
לעשות ה"א של תיבה אחרת, למשל ה"א של אהל מועד באותו מקום, אם כן כל הקרטינים עומד בין
לקודש ובין לחול, וממילא אין קדושת השם יכול לחול עליהם אפילו קדושת מחיקה. והוא כמו
שכתבנו לעיל בשם החוות יאיר בענין המטבעות (עיין לעיל א-ה)

ז) והנה אם השמות כתובים בכתב רש"י, גם כן אין איסור מחיקה לפי שיטת החוות יאיר
(מובא לעיל חלק א אות ד) ודלא כהאורחות חיים, וכתב החוות יאיר דכן הוא מנהג העולם, ואם כן יש
לצרף בהנך שמות שיטת החוות יאיר דמותר למוחקו.

איסור מחיקת השם
ישראל דוד טאב

מכל הני טעמא נראה להתיר הכלי הנקרא 'נוק' אם יסכימו אחרים עמי